

DUYULAR, DOKUNMA VE VÜCUT BİLİNCİ

Çağlar KOÇ*

ÖZ

Eldeki yazı felsefe ve psikoloji tarihinde yüksek duyular diye adlandırılan görme ve işitme duyuları ile alçak duyular diye adlandırılan koklama, tatma, dokunma duyularını konu etmektedir. Yüksek duyulara özgü algısal herhangi bir işlevden yoksun görsel ve işitsel duyuları kabul etmemize izin veren istisnai durumların da varlığına işaret ederek duyum ile algı arasındaki ayrımı yüksek duyulara uygulayacağız. Böyle istisnai durumlarda görme ve işitme duyusuna tıpkı alçak duyumlardaki gibi bedende yer-tutan bir bilinç içeriğinin karşılık geldiğini ileri süreceğiz. Duyuların ayrıştırılması üzerinde kısaca duran bölümden sonra dokunma duyusuna yoğunlaşmak suretiyle pasif dokunmayı aktif dokunmadan ayırt edeceğiz. Görme duyusunun tahakkümünden kurtulduğunda dokunma duyusu özerkleşmeye ve ayrıcalık kazanmaya başlayacağından, "ortak duyumsanırlar" hipotezi ciddi eleştirilere açık hale gelir. Vücut bilincini oluşturan, pasif dokunmaya ait dokunsal hassasiyettir.

Anahtar Sözcükler: *duyular, dokunma, vücut bilinci, fenomenoloji*

SENSES, TOUCH, AND BODILY CONSCIOUSNESS

ABSTRACT

The present paper discusses the senses such as vision and audition which are called in the history of philosophy and psychology superior senses as well as the senses such as smell, taste and touch, viz. the so-called inferior senses. By pointing to the exceptional cases of vision and audition that permit us to accept the visual and auditory sensations deprived of any perceptual function proper to the superior senses, we apply the distinction between perception and sensation to the superior senses. We claim that, just like the inferior senses, these exceptional cases have a bodily localized conscious content corresponding to vision and audition. After the section on the differentiation of the senses, we focus on the sense of touch and clarify the distinction between active touch and passive touch. The fact that the sense of touch, when emancipated from the domination of vision, becomes more autonomous and gains a privilege makes the hypothesis of "common sensibles" open to serious criticism. Bodily consciousness is made up of tactile sensibility pertaining to passive touch.

Keywords: *senses, touch, bodily consciousness, phenomenology*

* Dr.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2020 Güz, sayı: 30, ss. 97-114

Makalenin geliş tarihi: 19.08.2020

Makalenin kabul tarihi: 07.10.2020

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Autumn 2020, issue: 30, pp.: 97-114

Submission Date: 19 August 2020

Approval Date: 07 October 2020

ISSN 2618-5784

Görmenin ve İşitmenin İki Türü

Görme ve işitme duyularının bilişsel faaliyetlerle bütünleşik, epistemik bir işleve sahip duyular olduğuna ikna olsak dahi, görmeye ve işitmeye epistemik bir işlev yüklemeye mâni olan bazı sınır-durumların varlığı görmezden gelinemez. Yazının birinci bölümünde bu sınır-durumları göz önüne alacağım ve onların istisnai varlıklarını bedensel duyumlara başvurarak anlaşılır kılmaya çalışacağım.

Görme ve işitme faaliyetinin en az duyusal bir taraf kadar bilişsel bir tarafa da sahip olduğu iddiasına meydan okunabilir. Fakat bu meydan okumayı destekleyen sınır-durumlar bize görmenin ve işitmenin iki farklı yolunu ayırt etme fırsatı verir ki, bunlardan sadece biri sözcüğün gündelik anlamında bir *dış dünya algısı* statüsü taşır. Meseleyi örneklerle netleştirmeye çalışalım: Tutun ki bilgisayarınızın masaüstünde Eiffel kulesinin bir resmi duruyor olsun. Bilgisayarınızı her açtığınızda tabii olarak karşınıza bu resim çıkar. Ekranınızın ışıklandırma ayarlarıyla oynayıp derece derece resmi aydınlattığınızı veya kararttığınızı farz edelim. Aydınlatma ve karartma işlemleri görmekte olduğunuz resmin üzerinde hafif bir modifikasyona sebep olacaktır. En uca götürüldüğünde (mesela zifiri karanlık veya göz kamaştıran aydınlık) ışıklandırmadaki farklar ne gördüğünüzü etkileyecektir. Fakat bu uç durumları birer istisna kabul etmek daha isabetlidir. Zira bu uç durumlarda görünenin üzerinde bir modifikasyondan söz etmek zorlaşır. Nitekim böyle durumlarda derece farkı bir anda tür farkına dönüşür. Gelgelelim bunun başımıza geleceğinin kaçınılmaz olduğunu bilsek de hangi noktadan itibaren görüntünün kararmasının görüneni görünmez kıldığı ve artık başlı başına bizi zifiri karanlıkla buluşturduğu meçhuldür. Dahası, zifiri karanlığa mutlak anlamda bir *görmeyiş* değil, yoksunluk anlamında bir *göremeyiş* karşılık düşer. Karanlıkta hiçbir şeyi göremeyişim esas itibarıyla *fenomenal* bir karakter taşır.¹ Görsel alandaki tüm görülebilir nesnelere görünmez hale getiren zifiri bir karanlıkta deneyim duyusal karakterini muhafaza eder. Normal şartlarda görmenin sadece ortamı olarak kalan ışık (aydınlık) ve onunla aynı düzeyde ele alınması gereken ışıktan yoksunluk (karanlık) da bu sebeple en az “görünen” münferit nesnelere kadar –fakat onlardan farklı bir tarzda- görseldir.

Alva Noe'nin belirttiği gibi, iyileştirilme imkânı olmayan doğuştan körler için görmemek bir duyudan yoksun kalmanın yaşantısını üretmez.² Görmemek onlar için zifiri karanlığa gömülmek demek *değildir*. Bunu anlaşılır

¹Edmund Husserl, *Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik. Texte aus dem Nachlass (1908-1937)* (ed. Rochus Sowa & Thomas Vongehr), Springer, Dordrecht, 2013, 29-30.

²Alva Noe, *Action in Perception*, The MIT Press, Cambridge Mass., 2004, 3-11

kılmak için bilim dünyasının bizi bizde olmayan altıncı bir duyuya sahip birtakım özel insanların varlığından haberdar ettiğini varsayalım. Nasıl ki kendi deneyimiz bu altıncı duyuya sahip olanlarıkiyle karşılaştırıldığında herhangi bir duyusal eksiklikten eser taşıyorsa, doğuştan kör biri için de kendi deneyimi görme duyusunun eksikliğinden bir eser taşımaz. Yalnızca ve yalnızca altıncı duyuya sahip biri için bu duyunun engellenmesi bir eksiklik yaşantısı üretir. Aynı şekilde, yalnızca ve yalnızca görme duyusu sağlam biri, sözelimi hiçbir şeyi göremeyeceği şekilde gözleri bantlandığı zaman bunu görmekten yoksunluk olarak -ve hem de fenomenal bir “zifiri karanlık” biçiminde- deneyimleyebilir. Noe buna “deneyimsel körlük” (*experiential blindness*) adını verir.³ İyi de zifiri karanlığa gömülmek “siyah” görmek değil midir? Öyle olduğunu kabul etsek dahi, bu durum “deneyimsel körlük” mefhumuna hanel getirmez. Zira renkli görmek her zaman “bir şeyi” görmeye kâfi değildir. Görsel alanımızın baştanbaşa tek renk olduğunu, bununla birlikte hiçbir şey görmediğinizi hayal edin. Karanlık simsiyahtır ama size görülecek hiçbir şey vadetmez. Keza parlak ışık da bembeyazdır ama insanın gözünü alıp köre çevirir. Peki ama siyah körlük (*blackout*) ile beyaz körlük (*whiteout*) arasında gene de bir fark yok mudur? Elbette fenomenal bir fark olduğu su götürmez ama bunun bir nesneyi öbüründen ayıran bir fark olduğu söylenemez. Üstelik siyah körlük ile beyaz körlük arasında nesnel bir karşılaştırma yapmam da son derece güçtür. Zira bana ne eşzamanlı olarak aynı deneyimde verilebilirler, ne de hatırlama yoluyla netlikle karşılaştırılabilirler ki, bunun sebebi hafızada tutulabilir *tanımlı ve figüratif* bir içerikten yoksun gözükmeledir. Dolayısıyla bu fark münferit bir deneyim nesnesine isnat edilebilir bir fark *olamaz*.

Öbür duyuları engelleyip bir tek görme duyusunu bırakan, üstelik görsel alanı da baştan başa türdeşleştiren suni koşullar altında görsel alana içsel ayırt edilebilir hiçbir farkın öne çıkmadığı bir *bütünlük* deneyimini kolaylıkla üretebiliriz. Psikoloji literatüründe fenomenal deneyimine sahip olduğumuz bu bütüne *Ganzfeld* adı verilmektedir.⁴ *Ganzfeld* deneyimi sırasında kişiler tıpkı literal körleşme durumunda olduğu gibi yönelimlerini (oryantasyonlarını) yitirir ve çevreleriyle bağlarını koparır. Zamansal bir süreyi işgal eden böyle bir fenomenal deneyim safhası, ondan önceki ve sonraki olağan deneyim safhalarından kökten ayrılır. Peki ama *Ganzfeld* deneyimi, kökten farklılığı nedeniyle, renk ile uzanım (*extension*) arasında “maddi” bir zorunluluk bağıntısı olduğu yönündeki vazgeçilmez fenomenolojik yasayı ihlal

³ Alva Noe, 2004, 3-11.

⁴ Lloyd L. Avant, “Vision in the Ganzfeld”, *Psychological Bulletin*, 64 (4), 1965, 246-258; Water Cohen, “Spatial and Textural Characteristics of the Ganzfeld”, *American Journal of Psychology*, 76, 1957, 403-410.

Duyular, Dokunma ve Vücut Bilinci
Çağlar KOÇ

etmekte midir? Hayır! Bilakis bu yasayı doğrulamaktadır. *İlk olarak* iki-boyutlu yüzey ile üç-boyutlu uzay arasında, *ikinci olarak* ise tanımlı (figüratif) iki-boyutlu yüzey ile tanımsız (figüratif olmayan) iki-boyutlu yüzey arasında ayırım gözettikten sonra, hemen belli olur ki *Ganzfeld* kendini bize tek-renkli (monoton) bir tanımsız iki-boyutlu yüzey olarak sunar. Bu demektir ki görsel alanı baştan başa kaplayan türdeş bir yüzeyi gördüğümüz zaman, *hiçbir şey göremeyişimizi görsel olarak deneyimlemiş* oluruz.

Özetle, ancak görebilen birinin - ve o da sadece görebildiği sürece- hiçbir şeyi göremez olduğu zifiri bir karanlığa hapsolmesinden, dolayısıyla da görmekten alıkonulmasından söz edilebilir. Başka bir deyişle, *görebilmek* ve *görememek* görme yetisine sahip olduğumuz ölçüde ayırt edebildiğimiz tamamen fenomenal iki yaşantıya karşılık gelir. Hâlbuki doğuştan kör biri *göremiyor* değildir, sadece *görmüyordur*. O halde zifiri karanlık, görmenin engellenmesine bağlı pozitif bir fenomenal deneyimde *verildiğinden* “mutlak görmeme” anlamında bir körlük çerçevesinde asla gündeme gelmez. Gene de “salt duyum olarak görme” (deneyimsel körlük) yaşantısının bir edim yapısı taşımadığını, yani algı nesnelere belli bir anlam taşıy biçimde *kavramamızı* sağlayan hakiki görme faaliyetiyle aynı kefeye konmaması gerektiğini unutmamalıyım. Göze geçirilen sıkı bir göz bandının veya ona eşdeğer bir şeyin neden olduğu körlük ile göz dokularının ağır tahribatı sonucu ortaya çıkan ileri derecedeki körlük önemli bir ortaklığa sahiptir: Her iki durumda da gözün dokusal uyarılması ve göz kaslarına uygulanan fiziksel güç, görme duyusu üzerinde hakimiyet kurduğundan, normal şartlarda katışıksız ve bilişsel işlevlerle bütünleşik işlemesi gereken görme faaliyeti gerçekleşemez. Gözlerim kapalıyken ellerimle gözlerimin üzerine bastırduğumda beliren fosfenler ya da bir anda gözlerimi kamaştırıp kendisi dışındaki her şeyi görünmez kılan parlak bir ışık patlaması da bu sebeple “*deneyimsel körlük*” başlığı altına yerleştirilebilir.

Bununla birlikte, fosfenlerin göz sinirlerine uygulanan baskıdan dolayı ışık kaynağına ihtiyaç duymaksızın beliren muğlak hatlara sahip ve değişken iki-boyutlu figürlerden oluştuğu ileri sürülerek bunun bir çeşit *görememe* değil, basbayağı algı olduğu ve bu sebeple “deneyimsel körlük” başlığı altına yerleştiremeyecekleri yönünde bir itirazla karşılaşabiliriz. Fakat miyop birinin Louvre müzesinde Mona Lisa tablosunu uzaktan iki-boyutlu *bulanık* bir figür olarak algılayışı ile bir fosfenin duyumsanışı arasında dağlar kadar fark vardır. İlk durum dışımızdaki bir nesneye yönelmiş bir algı faaliyetinin belli bir aşamasına karşılık gelir. İlgili nesne türüne ait standart ve normal algılama şartları, gerektiği gibi ya da bütünüyle karşılanamadığından ötürü bu aşamada henüz “eksik” kalan fenomen aynı nesneye ait yeni belirlenimlerle, nesnenin

“verilmesine” hizmet edecek başka fenomenlerle tamamlanmayı bekler. Oysa fosfen kendisinden başka hiçbir şeyi göstermediğinden ve tamamladığımız takdirde bir nesne algısı temin edecek bir eksiklik yapısı taşımadığından, algılama faaliyetinin belli bir aşamasına asla indirgenemez.

Işık patlaması esnasında ise dokunma ve kas hissinin yanı sıra, acı hissi de devreye girdiğinden genellikle ışığın gözlerimizi acıttığından söz ederiz. Buna koşut başka bir örnek, yüksek şiddetli ve tiz bir sesin kulağımıza, kasta ve tende hissedilir delici bir fiziksel güç uygulayıp canımızı yakmasıdır.⁵ Oysa epistemik bir role sahip görme ve işitme edimlerinin gerçekleştirilmesi çevremizdeki uzay-zamansal ve zamansal nesnelere deneyimlemenin vazgeçilmez bir koşuludur ve bu bilişsel edimlerde dokunma, kas ve acı hislerinin doğrudan bir payı yoktur. Hatta ilkece dokunma, kas ve acı hislerinden tamamen arınık bir görme ve işitme faaliyeti hayal etmek çelişki içermez. Görme ve işitme duyuları algıda doğrudan bilişsel bir vazife görebilmeleri açısından genellikle öbür duyulardan üstün kabul edilir. Bundan dolayı, andığımız sınır-durumlardaki salt duyum olarak görme (*deneyimsel körlük*) “görerek kavrama” deneyiminden dikkatle ayırt edilmelidir. Nitekim doğuştan körlerle ilgili görüşlerine başvurduğumuz Noe de görünen bir nesneyi *kavramayı* salt duyum olarak görmeden ayırt edip *algı* çözümlemesinde başrolü bir tür *eylem* diye ele aldığı bu kavrama faaliyetine verir.⁶

Şayet deneyimsel körlük durumlarında dokunma ve kas hisleri için içine katılmak zorundaydı, *katıksız biçimde görmeye mahsus* bir deneyimsel körlüğün nasıl mümkün olduğu hesabı verilemeden kalır. Bilgisayarın masaüstündeki Eiffel kulesi resmiyle ilgili örneği hatırlayalım. Işıklandırma ayarlarıyla oynarken bir aşamadan sonra hiçbir şey göremez hale geliyorduk. Ya da iyisi mi sadece zifiri karanlık bir ortamda bulunduğumuzu hayal edelim. Bu örneklerde gözdeki dokunma ve kas hislerini etkileyen bir değişiklik olmakta mıdır sahiden? Eğer böyle bir değişiklik yok ise, deneyimsel körlüğün böyle durumlar için geçerliliği sarsılacaktır. Bunu önlemek için gereken, *katıksız biçimde görmeye mahsus* bir deneyimsel körlüğün imkânsız olduğunu öne sürmek olacaktır. Sözelimi bilgisayar ekranı topyekûn kararınca Eiffel resmi bundan böyle görünmezdir, ama bilgisayarın ta kendisi ve bilgisayarın içinde bulunduğu oda görsel alanımın sınırları içinde kalmaya devam eder. Hatta aksine eğer bilgisayarı ve odayı baştan itibaren zaten algılıyor olmasaydım, resmin görünmez hale geldiği belli bir deneyime asla sahip olamayacaktım. Keza zifiri karanlık bir ortamda da gözlerim karanlığa alışır

⁵ Işık patlamasının gözle, tiz sesin ise kulakla bu acı verici ilişkisini hepimiz gündelik hayatımızdan biliyoruz.

⁶ Alva Noe, 2004, vii.

alışmaz ortamdaki birtakım nesnelere görsel olarak belli belirsizce ayırt etmeye başlarım.

Duyuların Birbirlerinden Ayrıştırılması

Açık ki gündelik yaşamda ve sağduyu düzleminde gerçek (*real*) bir nesneyi formu açısından *olduğu gibi* vermede görme duyusu öbür duylardan daha üstün bir duyuyu olarak karşımıza çıkar. Zira gerçek nesne sadece ve sadece görme esnasında, belirişle özce ayrılmaksızın belirir. Benzer şekilde, işitme için de beliriş ile beliren arasında derin bir bağ vardır; fakat işitsel nesnelere (örneğin bir melodi), o melodinin kaynağı olan gerçek nesneye (bir klarinete) veya gerçek olaya (müzisyenin icrasına) doğrudan değil, dolaylı olarak, yani nedensellik ilişkileri üzerinden işaret eder. Oysa görsel bir beliriş hem bizi belirene derinlemesine nüfuz ettiren hem de bu belirişte beliren gerçek nesnenin özünü öngören bir duydur. Her ne kadar görsel nesne salt görmeye özel kaldığı müddetçe “hayalet” statüsünde kalsa da nesneyi içlerine yerleştirdiğimizde nesnenin gerçekliğini onaylayacak tüm nedensel ilişkiler halihazırda verili nesneye ait anlamın geçerliliğini sağlamlaştırmaktan öte bir şey yapmış olmaz. Az önce geçen “hayalet” (*Phantom*) mefhumu Husserl’e ait ve bilhassa *Ideen II*’de fiziksel şeyin kuruluşu üstüne çözümlemelerde kullanılmıştır. “Hayalet” kimi zaman “şema” diye de adlandırılır.⁷ Gerçek nesnenin, bilincin kurma faaliyeti kanalıyla sentetik bir birlik olarak nasıl başarılı olduğu sorusuyla meşgul olduğu elyazmalarında Husserl zamansallığa ve uzaysallığa sahip olsa da nedensellikten mahrum bir ara-basamaktaki nesnel birliklerin önemli bir aşamaya karşılık geldiklerini göstermeye çalışır. Husserl’e göre gerçek nesnenin kuruluşu üç “şey” tabakası arasındaki tek-tarafli temellenme ilişkileri sayesinde gerçekleşir. Bu üç tabakayı kurma faaliyeti açısından taşıdıkları öncelik itibarıyla sıralarsak: i- *res temporalis* (zamansal şey) ;ii- *res extensa* (uzaysal şey); iii- *res materialis* (nedenselliğe tabi şey). Gerçek bir nesneyi temin eden sentez öyle bir yapı taşımalıdır ki bu sayede uzaysal şey aynı zamanda maddi şey (nedensel etkileşimlerde rol sahibi nesne) olarak kurulabilsin. Fakat hayalet-nesnelere tam anlamıyla real nesne sayılamaz, zira ne başka nesnelere ne de onları algılayan özneye nedensel bir etkileşime girebilirler. Örneğin gökkuşağı ve sanrılar bu türden hayalet-nesnelere. Zamansal şeyin nasıl olup da uzaysal şeyi önceleyebildiği ise melodinin *sadece ve sadece* işitsel bir nesne olarak verilebilmesinden hareketle düşünülmelidir. Hiçbir işitsel nesne uzaysal değildir, zira melodi uzayda belli bir yeri işgal

⁷ Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Zweites Buch. Phänomenologische Untersuchungen zur Konstitution* (ed. Marly Biemel), Martinus Nijhoff, Den Haag, 1952, 94-95.

etmez. Ama her uzaysal nesne zamansal da olmak zorundadır. Temellenme ilişkisinin tek-tarafli olması bundan ötürüdür. Keza uzaysal şeylerden bazısı, örneğin hayalet nesnelere, maddi değildir. Ama her maddi şey uzaysal da olmak zorundadır. Husserl bu temellenme ilişkilerine nesne kuruluşuna ait özsel yasalar gözüyle bakar.⁸

İlginçtir ki işitmenin özerk nesnesi olan melodi ile onu çalan enstrüman arasındaki nedensel ilişkiyi dikkate aldığımızda, tek değil çift nesneden söz etmeye mecbur kalırız. Oysa görünen masa ile masaya ait ön yüzün görünüşü hem ilkece ayrı hem de özce birlik içindedir. Açık ki bu ilişkinin bir benzeri işitilen melodi ile melodiye ait olarak işitilen bir ses kesiti arasında da mevcuttur. Ne var ki, görsel algı için masa gerçek nesne mevkiindeyken, işitsel algı için melodi tek başına gerçek nesnenin yerini tutmaz. İşitsel nesneyi gerçek bir nesneye bağlamaya izin veren yegâne şey nedensel ilişkilerin saptanmasıdır. Dolayısıyla gerçek nesne açısından görsel algıda nesne hep aynı kalırken, işitsel algıda işitilen nesnenin (melodi-nesnenin) yanı sıra ikinci bir nesneyi (ses kaynağı-nesneyi) devreye sokmak zorunda kalırız.⁹

Görme ve işitme kadar iyi olmasa da koklama ve tatma duyuları da gerçek nesnelere ilişkilendirebileceğimiz kimi sabit özellikleri sunmaya dokunma duyusuna kıyasla daha elverişlidir. Zira kokuyu ve tadı nesneyle bağlantıya sokan sentez kolaylıkla genelleşip sonraki deneyimler için pratik bir bilgiye dönüşür. Örneğin bir koku duyunca neyin kokusu (çilek kokusu, kül kokusu vb.) olduğunu söylemek, bir tadı diğerinden (mesela şekerin tadını tuzunkinden) ayırt etmek mümkündür. Halbuki koklamaya ve tatmaya yakından baktığımızda işitmenin yapısıyla benzeşen, hatta belki işitmenin yapısına kıyasla daha az güvence taşıyan bir yapıyla karşılaşırız. Denebilir ki gündelik yaşamda nesnelere ilişkinlikleri bize aşikâr gelmesine rağmen tatlarda ve kokularda esasen bir melodiye işitsel nesne adını vermeyi meşrulaştırdığına şahit olduğumuz epistemik bir birlik gözlemlemeyiz. Bir nesne ancak ve ancak farklı görünüşlerinde aynı kalan şey olarak teşhis edilmesi kaydıyla bir nesne diye idrak edilebilir. Bu ölçütü melodiler yerine getirebilirken, tatlar ve kokular getiremez. Farklı beliren bir tat veya koku aynı tat veya koku olmayacaktır. Tat veya kokunun birliğini muhafaza ederken bize belirişlerini çeşitlendirmek

⁸ Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch*, (ed. Karl Schuhmann), Martinus Nijhoff, Den Haag, 1976, 315 ve 359.

⁹ Fakat işitsel nesneyi daima bir kaynak-nesneye bağlı biçimde deneyimlemek zorunda değiliz. Sözgelimi, hangi enstrüman tarafından çalındığını ve hangi yönden geldiğini saptayamadan bir melodiyi işitebiliriz.

Duyular, Dokunma ve Vücut Bilinci
Çağlar KOÇ

imkânsızdır. Halbuki aynı melodi farklı oktavlarda, farklı enstrümanlarda, veyahut da farklı ses kesitlerinden hareketle teşhis edilebilmektedir.

Bir birlik, şayet onu nesne saymak istiyorsak, belirışıyle tamamen çakışmamalıdır (Her nesnenin o nesneye yönelik bilinç karşısında bir “aşkınlık” mevkii taşıması bu sebeptendir).¹⁰ Öte yandan, tatlar ve kokular -nadir durumlar hariç- pekâlâ belli nesnelere tatları ve kokuları olarak verilir ve nesnelere aidiyetleri bu nesnelere bizde bir takım sabit etkiler uyandırma yatkınlığı sıfatıyla deneyimlenir, fakat tatların ve kokuların üstlendikleri bu algısal işlev *doğrudan* değil, *türemiştir (derivative)*. A.D. Smith’in isabetle kaydettiği gibi, tat ve koku duyuları (iki çeşit kemoresepsiyon) ve sıcaklık duyusu (termoresepsiyon), görme, işitme ve aktif dokunma duyularına *bağımlı* olmaları ölçüsünde algı statüsü edinebilir anca.¹¹ Zira neyin tadı veya kokusu olduğunu *taniyamadan* bir tadı veya kokuyu duymak gayet mümkündür.¹² Tat veya kokunun bir nesneye aidiyetini deneyimlemenin ön şartı öbür mahut duyulardan en az birince o nesnenin çoktan algılanmış olmasıdır. Başka bir deyişle, koku ve tat duyuları yalıtılmış vaziyette kaldıkları sürece kokuları ve tatları oldukları nesnelere kaynak teşkil edici şekilde görüye sunamazlar; bunun için öbür duyuları da işin içine katmayı gerektiren bir sentez işlemine katılmaları gerekir. Kendiliğinden gerçekleşen böylesi bir sentez faaliyetinin gündelik yaşamda göze batmadan işleyebilmesinin sebebi ise bu sentezle tesis edilen alışkanlıkların deneyimi öteden beri el altından biçimlendirmekte olmasıdır.

Dokunma duyusunun ayrıcalığı

Üstte saydığım sebeplerden ötürü kendi epistemik nesnesini doğrudan sunabilen duyular yalnızca görme ve işitmedir. Bunlardan görme duyusu çoğu zaman sadece epistemik değil, ontik de olan bir nesneyi sunma iddiasındadır. Görmede ve işitmede yalnızca belli duyuşal nitelikler değil, “uzaysal figür” ve “zamansal figür” formları da *görsel* olarak verilir ve bu verilme herhangi bir iradi çaba gerektirmeden olur. Örneğin bir müzik eseri kendiliğinden zamanda yayılan bütünlüklü bir nesne olarak işitilirken, her görsel şekil uygun

¹⁰ Dan Zahavi, *Self-Awareness And Alterity: A Phenomenological Investigation*, Northwestern University Press, Evanston, 1999, 95.

¹¹A.D. Smith, “Tastes, Temperatures, and Pains”, in *The Senses: Classic and Contemporary Philosophical Perspectives* (ed. Fiona Macpherson), Oxford University Press, Oxford, 2011, 343 ve 345.

¹² Matthew Ratcliffe, “Touch and the Sense of Reality”, in *The Hand, an Organ of the Mind. What the Manual Tells the Mental*, içinde (ed. Z. Radman), The MIT Press, Cambridge Mass., 2013, 152

mesafeden bir anda algılanabilir. Nesne formunu sunma veya nesneyle bağlantı kurma yeteneği en az olan duyu ise dokunmadır. Fakat dokunma duyusunda hiçbir ayırt edilir özelliğin verilmediği anlamına gelmez bu. Tersine dokunma duyusu görme duyusuyla ortak bir ayrıcalığa sahiptir; uzaysallık. Kelimenin tam anlamıyla görme her zaman uzayda yer kaplayan bir şeyi görme demektir; bu uzay görsel alana özgüdür. Tıpkı bunun gibi dokunma duyusu da bizi her zaman dokunsal bir uzaya eriştirir. Ama hemen eklemek gerekir ki Husserl'i izlemek suretiyle dokunsal uzayı iki farklı tarzda ele almak mümkündür: i- dokunulan şeye ait uzay (*Ausdehnung*); ii- dokunma duyusunun özyapısı gereği yayımlı olması (*Ausbreitung*).¹³ Dokunulan şeye ait uzay, aktif dokunma ile keşfedilebilir üç boyutlu bir figür olarak düşünülebilir. Bu durum dokunsal algıda verili figürün görsel algıda verili figürle eşleştirilmesine izin verir. Böylece bütünlüklü bir yapı arz eden olağan algıda dokunsal ve görsel figürlere aynı nesnenin farklı duyu kipliklerinde belirışleri muamelesi yapılması gayet doğal olacaktır.¹⁴ Ne var ki bu kendiliğinden aşikâr görünen “aynı nesne”, farklı duyu kiplikleri tarafından baştan farz edilen bir töz olmak şöyle dursun, tersine onların sentezinin bir *ürünü* olmalıdır. Bu demektir ki aktif dokunmayla keşfedilen figüre özgü uzaysallık özü bakımından kendine yeterlidir ve bu uzaysallık görsel figürün uzaysallığıyla kesişse bile onunla bire bir aynı yasalara tabi değildir.

Geleneksel “ortak duyumsanırlar” (*aistheta koina*) hipotezi -ki kabaca farklı duyuların ortaklaşa yakalayabildiği ve bir duyudan diğerine “aynı” farz edilen özelliklerle ilgili bir öğretiler bu- farklı duyuların “aynı” *şekli/figürü/formu* nasıl sunduğunun hesabını deneyim zemininde vermek yerine, bunun imkanını apaçıklık taşımayan bir ön teminat bulmaya çalışır. “Ortak duyumsanırlar” hipotezinin verdiği ön teminat uyarınca görme de dokunma da aynı formu farklı kipliklerde sunmaktadır. Üç boyutlu figürün bir ‘ortak duyumsanır’ olduğuna inanılması bu sebeptendir. Fakat bunu hangi gerekçeyle en baştan kesinleyebildiğimiz meçhuldür. “Ortak duyumsanırlar” hipotezi metafizik bir teminat olma vasfıyla işimizi kolaylaştırıyor gözükse de çözmeye niyetlendiği probleme betimleyici bir çözümlenmeden hareketle cevap arayışlarını kösteklemektedir. Baş rolü görme duyusuna verdiğimiz sürece çoğu kez kendiliğinden malummuş izlenimi veren “ortak duyumsanırlar”

¹³ Husserl, 1952, 33.

¹⁴ Bir sesi bir renkle, bir kokuyu bir tatla karıştırmamızı ilkece önleyen şey her duyu içeriğinin kendine özgü *kipsel* bir yanının olmasıdır.

hipotezi başka bir duyunun baş rolü oynadığı örneklerde hemen tökezlemeye başlar.¹⁵

Demek ki yıkılması gerekli başlıca dogma üç-boyutlu figürün görmede ve dokunmada ortak-duyumsanır olduğunu öne süren dogmadır. Dokunsal ve görsel şekil algılarının halihazırda bir ve aynı olan bir şeklin iki farklı yoldan verilmesine karşılık düştükleri inancı algının kipler-arası (*intermodal*) bir bağlayıcı sentez (*binding*) uyarınca kurulduğunu görmezden gelmemize yol açar. De Vignemont'un da vurguladığı gibi, tüm duyuları sağlam biçimde dünyaya gelen bir kişi için görme duyusu diğer duyular üstünde inkâr edilemez bir hâkimiyet kurar ve bu hâkimiyet her duyuyu çok-kipli (*multimodal*) algıdaki işlevi bakımından dönüşüme uğratar ve şekil tanıma becerisi açısından rafineleştirir.¹⁶ Görme yetisi sağlam biri sadece dokunarak bir nesnenin şeklini tanımayla kalkıştığında şekli dokunsal yoldan daha evvelden edindiği görsel deneyimlerin katkısıyla keskinleştirilmiş bir beceriyle ve görece kısa süren bir keşif hareketiyle tanır. Keza görme yetisini sonradan yitiren bir kimsenin dokunma duyusu da görme duyusunun geçmişte üzerinde kurmuş olduğu hâkimiyet tarafından dönüştürülmek suretiyle rafineleşmiş bir tanıma becerisini muhafaza eder. Gelgelelim doğuştan kör bir kimse dokunarak şekilleri tanıyabilmek ve dokunma duyusunu görme duyusuna ikame edebilmek için bir hayli uğraş verir. Zira görme duyusunun mutlak namevcudiyeti dokunma yoluyla tanıma becerisini muazzam derecede zayıflatır.¹⁷ Bu örnek bize sentez faaliyeti ile figür algısı arasındaki sıkı bağı ifşa eder.

Duyu kiplikleri hem aynı deneyimde zamandadır hem de birbirleri üzerinde nüfuza sahiptir. Çok-kipli deneyimin kuruluşu ancak bu nüfuzun hesaba katılmasıyla anlaşılabilir. Farklı duyuları birbirleriyle bağlayan kipler-arası bir sentez için gerekli olan, farklı duyuların tek bir deneyim bünyesinde aynı nesneyi paylaşabilmeleridir. Bu demektir ki paylaşılan nesnenin birliğini temin ettiği ölçüde çok-kipli deneyim onu meydana getiren farklı duyu kipliklerinin eşzamanlılığına indirgenemez. Fakat bundan, paylaşılan nesnenin şeklinin farklı duyu kipliklerinde *birebir aynı* verilebildiği sonucu çıkmaz. Nitekim sıcaklık, koku ve renk duyularını aynı nesneye isnat edebilssek de onların nesneye ait ortak bir formun dışavurumu olduklarını ileri sürmeye

¹⁵ Bu sebeple Filip Mattens'in ortak duyumsanırlar hipotezini sorgulayan çözümlenmeleriyle hemfikirim. Bkz: Filip Mattens, "Silhouette & Manipulation", in *Life, Subjectivity & Art: Essays in Honor of Rudolf Bernet*, (ed. R. Breeur ve U. Melle), Springer, Dordrecht/Heidelberg/ London/NewYork, 2012, 303-323.

¹⁶ Frédérique de Vignemont "A Multimodal Conception of Bodily Awareness", *Mind*, Vol.123. No: 492, 2014, 1006-1010.

¹⁷ De Vignemont, 2014, 1006-1010.

yetmez bu. Dahası, çok-kipli deneyimin münferit duyu kipliklerini aşan bağlayıcı rolüne başvurmaya son verdiğimiz anda farklı duyuların aynı nesneye ait ortak özellikleri sunabilmesi temelsiz bir iddiaya dönüşür. Kipler-arası bağlama (*binding*) sentezi farklı duyu kipliklerinden verileri aynı nesneye ait tek bir özelliğin belirişleri olarak birbirleriyle *doğrudan* eşleyebilir. Fakat O'Callaghan'ın da altını çizdiği gibi, bu duyusal sentez, klasik "ortak-duyumsanırlar" hipotezini kabul etmeyi gerektirmez.¹⁸ Çünkü çok-kipli deneyimde birliği teşhis edilen nesne ve o nesnenin özellikleri algı sistemlerinin entegre faaliyetini ne önceler ne de bu faaliyete dışsaldır. Tam aksine, bizzat bu entegre faaliyetle korelasyon içinde belirir.

Bir yandan, nesneye ait özellikleri sunabilmesi için dokunmanın (bilhassa kol, el ve parmak hareketleriyle yerine getirilen) keşfedici bir eyleme koyulmasına gereksinim vardır; Öte yandan, dokunma nesne sunma işlevini ona özel veri çeşitliliğini bir dokunsal nesneyi ifşa edecek biçimde bağlamakla yetinerek değil, başta görme duyusu olmak üzere öbür duyuların verileriyle kendininkileri eşleyerek sergilemek zorundadır. Bundan dolayıdır ki gündelik deneyimde dokunma duyusunun çoğu zaman algı nesnelere ait özellikleri başarıyla sunabildiğini düşünmemiz ölçüsünde, dokunma duyusu görme duyusunun güdümünde kalır. Öyleyse görevi "algılamak" olduğunda dokunma aktif olmalıdır; yani bedenimizi belli bir düzene göre hareket ettirmek dokunarak algılamının ön koşuludur. Husserl de aynı fikirdedir: "Dokunsal organ, dokunan parmak ve dokunan el yüzeyi, yalnızca harekette ve hareket imkânında bir dokunsal organ olur."¹⁹ Fakat ne olursa olsun, dokunmayı aktif dokunmanın gördüğü algısal işlevden, nesnenin formunu keşfetme faaliyetinden ibaret görmek doğru olmayacaktır. Nitekim bedenimle işlevsel açıdan bütünleşen bir protez veya bir değnek, nesnelere amaçlarım uğruna kullanmada, hatta nesnenin formunu tanımada algısal bir iş görürken, doğrudan dokunsal duyumlarla desteklenmeye gereksinmez. Değnek yardımıyla formunu keşfettiğim üçgen bir figürü "dokunsal" yoldan *algılamış* sayılsam da *hissetmiş* sayılmam. Demek ki dokunsal algı ile dokunsal his *bazı durumlarda* ayrışabilir ve bu ayrışma aktif dokunsallığı (haptik algıyı) pasif dokunsallık (kütanöz duyum) olmadan pasif dokunsallığı ise aktif dokunsallık olmadan deneyimlemeye müsaade eder.²⁰ Zira değneği aşama aşama hareket

¹⁸ Casey O'Callaghan, "Intermodal Binding Awareness", in *Sensory Integration and the Unity of Consciousness* (ed. David J.Bennett ve Christopher S. Hill), MIT Press, Cambridge Mass., 2014, 89.

¹⁹Edmund Husserl, Ms. D 13 I/6a.

²⁰Brian O'Shaughnessy, *Consciousness and the World*, Clarendon Press, Oxford, 2000, 662. Aynı şekilde, Gunnar Declerck de pasif dokunsallık (*tactilité*) ortadan kalksa bile aktif dokunsallığın (*tangibilité*) bundan etkilenmeyeceğini savunur. Bkz: Gunnar

Duyular, Dokunma ve Vücut Bilinci
Çağlar KOÇ

ettirmek suretiyle algıladığım üçgen figürüne rağmen, tek hissetmekte olduğum, değneğin sapının sürekli olarak avcuma yaptığı baskı, fazla baskı durumunda uyanan acı, bunlara tenimde hissettiğim belli bir dokunun (pürüzlü, kaygan vb. bir dokunun), belli bir sıcaklık derecesinin eşlik etmesi, değneği hareket ettirdiğim müddetçe el ve kol kaslarımın gerilmesi ve gevşemesidir.

Bu saydığım farklı duyu niteliklerinin hepsi de hakikaten dokunma duyusuna mı karşılık gelir? Eğer öyleyse, 'dokunma' denince bundan pek çok farklı duyuyu bünyesinde barındıran bir şemsiye terim mi anlaşılmalı? Yoksa dokunma duyusu onu tamamen ayırt edebilen bir birliğe mi sahip? Sözgelimi Ratcliffe dokunma duyusunu farklı duylara ayırmayı reddetmekle birlikte dokunsal deneyime karşılık gelen şaşırtıcı heterojen çeşitliliğin onu öbür duylardan ayırt ettiğini ileri sürer.²¹ Öte yandan Fulkerson, dokunma duyusuna birlik verenin *haptik algı* (nesnenin dokunsal formunun ardışık bir yoklama işlemiyle keşfi) olduğu görüşündedir. Haptik keşif hareketi çeşitli dokunsal nitelikleri belli bir nesneye atfetmeye yarar ve böylelikle bir nesnenin dokunsal özelliklerini o nesneye bağlama (*exploratory feature-binding*) görevini icra eder. Fulkerson'a göre tam da bu açıdan dokunma *çok-duyusal* değil *tek-duyusaldır*.²² De Vignemont ve Massin ise dokunma duyusunu bireyleştirenin baskı hissi olduğu kanısındadır.²³

İlginç olan şu ki dokunmayla ilişkilendirilen tüm bu farklı duyları hem beraberce hem de birbirlerinden ayrı olarak göz önüne alabiliriz. Bir yandan, hiçbirinin dokunmayla tam anlamıyla çakışmadığını, fakat öbür yandan hepsinin de kütanöz (cilt üstü) uyarımlara duyarlı vücut yüzeylerinde birbirleriyle kaynaşık yaşadıklarını teslim edebiliriz. Sözgelimi dokunma duyusu uyarılmadan acı hissetmenin mümkün olduğunu bugün gayet iyi bilmekteyiz. Ian Waterman (IW) vakası buna somut örnek teşkil eder; geçirdiği hastalık sonucu boynundan aşağısına bağlı çevresel sinirlerin bir kısmını tahrip eden akut bir duyusal nöropatiden (*peripheral deafferation*) mustarip IW ten, kas, eklem ve tendon hislerini tamamen yitirmesine karşın acıyı ve sıcaklığı

Declerck, *Résistance et tangibilité, Essai sur l'origine phénoménologique des corps*, Le Cercle Herméneutique Editeur, Paris, 2014, 61. Bu ayrışmayı somutlayan en güzel örnek az ileride değineceğimiz Ian Waterman vakasıdır.

²¹ Matthew Ratcliffe, "What is Touch?", *Australasian Journal of Philosophy*, 90 (3), 2012, 413-432.

²² Mathew Fulkerson, "The Unity of Haptic Touch", *Philosophical Psychology*, 24 (4), 2011, 493-511; Mathew Fulkerson, "What Counts as Touch?", in *Perception and its Modalities* (ed. Dustin Stokes, Mohan Matthen ve Stephen Biggs), Oxford University Press, Oxford, 2014, 191-204.

²³ Frédérique de Vignemont & Olivier Massin, "Touch", in *Oxford Handbook of Philosophy of Perception*, Oxford University Press, Oxford, 2015, 294-313.

hala hissedebilmektedir.²⁴ IW vakası dokunsal algının nasıl olup da bazı durumlarda dokunsal histen ayrışabileceğine de ayna tutmaktadır. Nitekim IW yaşadığı dokunsal his kaybının ardından görme duyusuna yaslanmak suretiyle mekanik ve aksak biçimde de olsa, el, kol ve bacaklarını hareket ettirebilmeyi, nesnelere kavramayı ve birtakım aletleri kullanmayı öğrenmiş ve böylece aktif dokunsallığı mümkün mertebe geri kazanmıştır.

Dokunma duyusunun tek bir duyudan mı yoksa pek çok farklı duyudan mı meydana geldiği hakkında söylenenler, dokunsal uzayı ele almanın ikinci tarzına neden mutlaka değinilmesi gerektiğine dair bir fikir vermelidir. Dokunsal uzayın ikinci anlamı bizi aktif ve algısal dokunmada bizzat içerilse de ona indirgenemeyen pasif ve hissî bir dokunsallıkla karşı karşıya getirir.²⁵ Bu pasif dokunsallık “dokunulmak” üzerinden anlaşılmalıdır. Dokunulmayı vücudumuzun belli (ama henüz netlikle neresi olduğunu *bilmemizin* gerekemediği) bir yerinden itibaren tenimizin yüzeyine yayılan belli bir yeğinlik derecesi kılığında hissederiz. Öte yandan, bu yeğinlik derecesi genelde öyle hafif kalır ki belirginleşmez; o halde bilinçli bir yaşantı olduğu açıksa da çoğu zaman seçiklikten yoksun kalır. Bir şeye dokunurken dokunulduğumuzu da hissederiz. Örneğin elimizle kahve fincanını kavrayıp içmek üzere ağızımıza doğru yaklaştırırken, parmaklarımızın sadece fincanı kavradığını değil, ama birbirlerine ve fincana değdiklerini de zımnen hissederiz. Gelgelelim dikkatimiz fincanın parmaklara veya parmakların birbirlerine değmesinden ziyade kavradığımız fincanın üzerinde olduğundan “dokunulma bilinci” algının kıyısında kalan bir mesele gibi durur.²⁶ Dokunma duyusunun daimi bileşeni olan bu dokunulma bilinci “çift-duyum” (*Doppelempfindung*) diye bilinen fenomenin can damarını oluşturur: Dokunurken sadece dokunduğum nesnenin yüzeyini ve ona tekabül eden aktif dokunuşumu değil, pasif dokunuluşumu da hissederim. Öyleyse meselenin özü dokunma bilincini dokunulan yüzey ile aktif dokunma arasındaki korelasyon temelinde çözümlemenin yetmeyeceğidir. Nasıl ki bir ceket *içeriden* astarlanmışsa, her aktif dokunma bilinci de zorunlu olarak pasif dokunulma bilinciyle *içeriden* astarlanmıştır. Hiç şüphe yok ki bu

²⁴ Jonathan Cole, *Pride and a Daily Marathon*, The MIT Press, Cambridge Mass, 1995, 29. IW vakası dokunsal algının nasıl olup da bazı durumlarda dokunsal histen ayrışabileceğine de ayna tutmaktadır.

²⁵ Aktif dokunma ile pasif dokunma (yani dokunulma) ayrımı hakkında bkz: James J. Gibson, “Observations on Active Touch”, *Psychological Review*, 69 (6), 1962, 477-491.

²⁶ Husserl dokunulma bilincini *Ideen II*'de toplanan elyazmalarında *Empfindnis* (duygunluk) diye adlandırır. Bkz: Husserl, 1952, 153. Husserl'in kendi icat ettiği bir sözcüktür bu. *Erlebnis* (yaşantı) ve *Empfindung* (duyum) sözcüklerinin melezlenmesinden meydana gelir. *Empfindis* gayri-yönelimsel ve içerik-biçimli bir yaşantıdır. Duygunluğun esasında içeren-içerik özdeşliği yatar. Başka bir deyişle, içeriği bizzat kendisi olan bir yaşantıdır bu. Öte yandan, “süre” özneliliğine sahip olduğundan, duygunluğun duyusal bir zihin olayı olduğu da söylenebilir.

Duyular, Dokunma ve Vücut Bilinci
Çağlar KOÇ

yapı bilhassa görme ve işitme gibi yüksek duyular için geçerli *değildir*. Mesela görmenin bilinci aynı zamanda bir görölme bilinci, işitme bilinci aynı zamanda bir işitilme bilincini barındırmaz, daha doğrusu *barındıramaz*.²⁷ Görme ve işitme edimleri özyapıları gereği *geçişlidir*: Görmek görüneni görmek, işitmek işitilene işitmektir. Fakat dokunma duyusu onu korelatına doğrultulmuş bir dokunma edimine indirgemeyi imkansızlaştıran *geçişsiz* bir dokunsal vücut bilincini de ihtiva eder.²⁸ Dokunmanın bilinci aynı zamanda dokunulmanın bilincidir.²⁹ Husserl'in bir elimle öbür elime dokunma deneyimim üzerine çözümlemesi bu meselenin açıklığa kavuşturulması açısından can alıcı önem taşır.³⁰ Çift-duyum fenomeni, istediğim takdirde *peş peşe gelen* deneyimlerde bir elimi "dokunan" öbürünü ise "dokunulan" el olarak atayabilme yeteneğimle uzaktan yakından alakalı değildir. Husserl'in çözümlemesinin odağında dokunulan elimi dokunan öbür elimin keşfettiği bir nesne kabul etsem dahi, ondaki dokunulma bilincini asla yok edemeyeceğim ve bundan dolayı ne denli nesneleştirilirse nesneleştirilsin vücudumu hissedişimin bu nesneleştirmeyeyle *eş-zamanlı* ve ona hep direnecek bir örtük bilinç düzeyini koruyacağı olgusu durur.

Husserl'in çözümlemesini Merleau-Ponty'nin aynı deneyimle ilgili sunduğu alternatif çözümlemeyle karşılaştırmak öğretici olacaktır. Merleau-Ponty'nin çözümlemesinde dokunma bilinci ile dokunulma bilincinin *eşzamanlı yaşanması* esasına dayalı "çift-duyum" fenomeni tamamen başka türlü yorumlanır. Merleau-Ponty dokunsallığı salt aktif dokunma bilincine indirger ve ona göre bir elimle öbür elime dokunuşumda dokunulan el salt bir nesneden ibarettir, başka bir deyişle bırakın dokunma ile dokunulmayı birbirine bağlayan pasif bir öz-duyumsal köprünün var olmasını, iki durum arasında aşılmaz bir mesafe, daimi bir çakışmayı mevcut.³¹ Dokunmayı görmeye benzer biçimde ele alan Merleau-Ponty'e göre "beden gören ve dokunan olduğu müddetçe ne görülür ne de dokunulur."³² Bedenime dokunduğumda ise dokunduğum yer "uzayda bir noktaya sıkıştırılmış kas, kemik ve deri

²⁷ Husserl, 1952, 148.

²⁸ Husserl, 1952, 145.

²⁹ Bir tek dokunmaya mahsus bu *Doppelempfindung* (çift-duyum) olma özelliği, Husserl'in öğrencisi psikolog David Katz tarafından dokunsal fenomenin "bipolarlığı" (*Bipolarität*) diye adlandırılır. Bkz. David Katz, *Der Aufbau der Tastwelt*, Verlag von Ambrosius Barth, Leibzig, 1925, 19.

³⁰ Husserl, 1952, 149.

³¹ Maurice Merleau-Ponty, *Phénoménologie de la perception*, Gallimard, Paris, 1945, 108-109.

³² Merleau-Ponty, 1945, 108. Bu tespit görme için kesinlikle doğru olmasına karşın, çift-duyum fenomeni sebebiyle dokunma için hiç de geçerli değildir.

yığınınından” başka bir şey değildir.³³ Dolayısıyla, “sol elimi sağ elimle hissettiğim anda ve hissettiğim ölçüde sağ elime sol elimle dokunmaya son veririm.”³⁴ Hatta Merleau-Ponty bir elimle öbür elime dokunmak ile başkasının eline dokunmak arasında hiçbir fark olmadığını söyleyecek kadar ileri gider.³⁵ Michel Henry “Vücuda geliş” (*Incarnation*) adlı eserinde Merleau-Ponty’e karşı Husserl’i müdafaa eder gözükken şu eleştirel tespitte bulunur:

Öyleyse Merleau-Ponty’nin ileri sürdüğü gibi, sağ elimle sol elime dokunurken bunu tersine çevirip sol elimle sağ elime dokunmaya başladığımda sağ elimin hâkimiyetini, dokunan olma koşulunu birdenbire yitirdiğini ve evrendeki tüm duyulur cisimlerle benzeşen bir duyulur şeyden, dokunsal herhangi bir nesneden farksız bir dokunulana tamamen indirgendini söylemenin hiçbir makul tarafı yoktur. Bilakis tam tersi doğrudur bunun: Dokunan el öbür el tarafından dokunulmaya başlayıp dokunulan bir ele dönüştüğünde *kaynak teşkil eden bir vücut olma koşulunu kendinde muhafaza eder*. Kaynak teşkil eden vücut, her ne tarafından dokunulursa dokunulsun, yalnızca ve yalnızca bu öz-duyumsallık (*auto-impresionalité*) yoluyla hissedilebilir.³⁶

111

Apaçık ki üstümüzdeki kıyafetler her an vücudumuza dokunmaktadır. Hâlbuki bize algıda verilenleri çözümlerken üstümüzdeki kıyafetlerden söz etmek aklımızın ucundan dahi geçmez. Zira aktif dokunma bilincinden farklı olarak pasif dokunulma bilinci bir öz-duyum olmakla birlikte bir *algı* statüsü taşımaz. Bu öz-duyum, içeriği bizzat kendisi olan gayri-yönelimsel bir yaşantı olarak hem zamansal hem de uzaysal bir süreklilik arz eder. Fakat dokunsal öz-duyuma özgü yayılım algısal nesnelerin uzanımına indirgenemez. Böylelikle duygunluğun (*Empfindis*) iç yapısı bize nevi şahsına münhasır bir uzaysallığa sahip olduğumuzu gösterir; vücudumuzun uzaysallığı... Üstelik daha da şaşırtıcı olan, herhangi bir “nesnenin” fiziksel teması olmadan da vücudumuzu dokunsal biçimde hissetmeyi sürdürmemizdir.³⁷ Zira kütanöz duyarlık fiziksel teması değil, tam tersine fiziksel temas kütanöz duyarlığı önvarsayar.³⁸ Bize hiçbir

³³ Merleau-Ponty, 1945, 108.

³⁴ Maurice Merleau-Ponty, *Le Visible et l’invisible*, Gallimard, Paris, 1964, 24.

³⁵ Maurice Merleau-Ponty, “Le Philosophe et son ombre”, in *Signes*, Gallimard, Paris, 1960, 212.

³⁶ Michel Henry, *Incarnation, Une philosophie de la chair*, Seuil, Paris, 2000, 230.

³⁷ Bkz: Filip Mattens, “Body or Eye: A Matter of Sense and Organ”, *New Yearbook for Phenomenology and Phenomenological Philosophy*, 8, 2008, s.103.

³⁸ Husserl’in yazdığı gibi, “[Vücutun] yüzeyi sürekli ‘hassas’tır [kontinuierlich “empfindsame”]. Edmund Husserl, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität: Erster*

Duyular, Dokunma ve Vücut Bilinci
Çağlar KOÇ

şeyin fiilen dokunuyor olmaması bedensel farkındalığımızı kesintiye uğratmaz. Nesneyle temas koptuğunda hissî vücut uzayı “dokunsal bir hiçliğe” (*un néant tactile*) dönüvermez.³⁹

Sonuç

Bir kez daha dokunma duyusuna dönüp toparlayacak olursak, aktif dokunmayla keşfettiğimiz üçboyutlu figüre ait dokunsal uzay ile gördüğümüz figüre ait görsel uzaya özdeş bir nesnenin işgal ettiği bir ve aynı uzayın farklı duyu kipliklerindeki tezahürleri gözüyle bakmak duyusal bilincin sentez faaliyeti sayesinde mümkün olsa da, dokunma duyusunun yayımlı özyapısında, dokunulmanın pasif bilincinde, vücudun kendini dokunsal olarak hissetmesinde beliren uzaysallığa asla bir nesnenin uzayı muamelesi yapılamaz. Vücudun hissî uzayı geometrikleştirilebilir bir nesne uzayıyla türdeş *değildir*.

Teil: 1905- 1920 (ed. Iso Kern), Martinus Nijhoff, Den Haag, 1973, 268. Ayrıca bkz: Filip Mattens, 2008, 101.

³⁹ Merleau-Ponty, 1945, 365.

KAYNAKÇA

- Avant, Lloyd L., "Vision in the Ganzfeld", *Psychological Bulletin*, 64 (4), 1965, 246-258
- Cohen, Walter, "Spatial and Textural Characteristics of the *Ganzfeld*", *American Journal of Psychology*, 76, 1957, 403-410.
- Cole, Jonathan, *Pride and a Daily Marathon*, The MIT Press, Cambridge Mass, 1995.
- de Vignemont, Frédérique & Olivier Massin, Olivier, "Touch", in *Oxford Handbook of Philosophy of Perception*, Oxford University Press, Oxford, 2015, 294-313.
- de Vignemont, Frédérique , "A Multimodal Conception of Bodily Awareness", *Mind*, Vol.123. No: 492, 2014, 989-1020.
- Declerck, Gunnar, *Résistance et tangibilité, Essai sur l'origine phénoménologique des corps*, Le Cercle Herméneutique Editeur, Paris, 2014.
- Fulkerson, Mathew, "The Unity of Haptic Touch", *Philosophical Psychology*, 24 (4), 2011, 493-511.
- Fulkerson, Mathew, "What Counts as Touch?", in *Perception and its Modalities* (ed. Dustin Stokes, Mohan Matthen ve Stephen Biggs), Oxford University Press, Oxford, 2014, 191-204.
- Gibson, James J., "Observations on Active Touch", *Psychological Review*, 69 (6), 1962, 477-491.
- Henry, Michel, *Incarnation, Une philosophie de la chair*, Seuil, Paris, 2000.
- Husserl, Edmund, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Zweites Buch. Phänomenologische Untersuchungen zur Konstitution* (ed. Marly Biemel), Martinus Nijhoff, Den Haag, 1952.
- Husserl, Edmund, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie. Erstes Buch*, (ed. Karl Schuhmann), Martinus Nijhoff, Den Haag, 1976.
- Husserl, Edmund, Ms. D 13 I/6a. (Yayımlanmamış Elyazması)
- Husserl, Edmund, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität: Erster Teil: 1905- 1920* (ed. Iso Kern), Martinus Nijhoff, Den Haag, 1973.

Duyular, Doküma ve Vücut Bilinci
Çağlar KOÇ

Husserl, Edmund, *Grenzprobleme der Phänomenologie. Analysen des Unbewusstseins und der Instinkte. Metaphysik. Späte Ethik. Texte aus dem Nachlass (1908-1937)* (ed. Rochus Sowa & Thomas Vongehr), Springer, Dordrecht, 2013.

Katz, David, *Der Aufbau der Tastwelt*, Verlag von Ambrosius Barth, Leipzig, 1925.

Mattens, Filip, "Body or Eye: A Matter of Sense and Organ", *New Yearbook for Phenomenology and Phenomenological Philosophy*, 8, 2008, 93-125.

Mattens, Filip, "Silhouette & Manipulation", in *Life, Subjectivity & Art: Essays in Honor of Rudolf Bernet*, (ed. R. Breeur ve U. Melle), Springer, Dordrecht/Heidelberg/ London/NewYork, 2012, 303-323.

Merleau-Ponty, Maurice, "Le Philosophe et son ombre", in *Signes*, Gallimard, Paris, 1960, 201-228.

Merleau-Ponty, Maurice, *Le Visible et l'invisible*, Gallimard, Paris, 1964.

Merleau-Ponty, Maurice, *Phénoménologie de la perception*, Gallimard, Paris, 1945.

Noe, Alva, *Action in Perception*, The MIT Press, Cambridge Mass., 2004.

O'Callaghan, Casey, "Intermodal Binding Awareness", in *Sensory Integration and the Unity of Consciousness* (ed. David J.Bennett ve Christopher S. Hill), MIT Press, Cambridge Mass., 2014, 73-103.

O'Shaughnessy, Brian, *Consciousness and the World*, Clarendon Press, Oxford, 2000.

Ratcliffe, Matthew, "Touch and the Sense of Reality", in *The Hand, an Organ of the Mind. What the Manual Tells the Mental*, içinde (ed.. Z. Radman), The MIT Press, Cambridge Mass., 2013, 131-158.

Ratcliffe, Matthew, "What is Touch?", *Australasian Journal of Philosophy*, 90 (3), 2012, 413-432.

Smith, A.D., "Tastes, Temperatures, and Pains", in *The Senses: Classic and Contemporary Philosophical Perspectives* (ed. Fiona Macpherson), Oxford University Press, Oxford, 2011, 344-354.

Zahavi, Dan, *Self-Awareness And Alterity: A Phenomenological Investigation*, Northwestern University Press, Evanston, 1999.